

Rapport 2013:14



LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Värna Vårda Visa

Ett program för att förvalta och använda
naturskyddade områden i Dalarnas län

Omslagsbild: Fulufjällets nationalpark. Leden mellan Fulufjället och Rösjön. Foto: Veronica Nilsson.
Rapporten kan beställas från Länsstyrelsen Dalarna, telefon 023 810 00. Den kan även
laddas ned från Länsstyrelsen Dalarnas webbplats: www.lansstyrelsen.se/dalarna
Ingår i serien Rapporter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, ISSN: 1654-7691.
Tryck: Länsstyrelsen Dalarnas tryckeri, juli 2013.

Värna Vårda Visa

Ett program för att förvalta och använda naturskyddade områden i Dalarnas län

Henny Sahlin och Per Johansson
Naturvårdsenheten



LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Förord

Länsstyrelsen i Dalarnas län, våren 2013

Varje län har sin särprägel, sin historia och sina förutsättningar för hur skötseln av skyddade områden ska bedrivas. Det här är Dalarnas version om hur vi ska förvalta länets fantastiska natur.

Att skydda och förvalta värdefull natur är till nytta för både människor och den biologiska mångfalden. Det är också en viktig del i våra internationella åtaganden för att främja en hållbar samhällsutveckling regionalt, nationellt och globalt.

Naturvårdsverket tog 2004 fram Värna Vårda Visa-programmet, en avsiktsförklaring om hur arbetet med att förvalta och använda skyddade områden i Sverige ska prioriteras. 2010 fick Länsstyrelserna i uppdrag att ta fram regionala Värna Vårda Visa-program.

Länsstyrelsen Dalarna har under 2011 och första halvan av 2012 arbetat framför allt internt med att ta fram Värna Vårda Visa, ett regionalt program för förvaltningen av skyddad natur. Under arbetet har Länsstyrelsen gått igenom Naturvårdsverkets nationella Värna Vårda Visa-program och sett över sin egen verksamhet för att göra egna prioriteringar.

Värna Vårda Visa berör främst länsstyrelsens egen förvaltning av skyddad natur, men den kan även bli en vägledning för andra aktörer som förvaltar skyddade områden.

Arbetet med Dalarnas Värna Vårda Visa-program har skett i samråd med länets Naturvårdsråd som inrättades 2010. Vid ett par möten har rådet haft möjlighet att påverka och diskutera frågan. Under hösten 2012 har även en remiss gått till medlemmarna i naturvårdsrådet.

Maria Norrfalk

Landsbövding

Innehållsförteckning

Förord	3
Innehållsförteckning	4
Sammanfattning	5
Inledning	6
Målgrupp och avgränsningar	7
Programperiod, inriktning, mål och åtgärder	7
Bakgrund	9
Nationalparker, naturreservat, Natura 2000-områden och övriga naturskyddade områden i Dalarna	9
Förvaltning av skyddad natur	10
Förvaltningsorganisationen	10
Lokal delaktighet	12
Planer och förutsättningar	16
Förvaltningens förutsättningar: Finansiering	19
Friluftsliv och turism	21
Information	25
Skötsel av naturtyper och arter	28
Uppföljning och utvärdering	32
Underlag	34
Bilagor	36
Bilaga 1. PM; Sammanfattning av remissvaren till VärnaVårdaVisa	37

Sammanfattning

Värna Vårda Visa är ett program för att förvalta och använda naturskyddade områden i Dalarnas län. Det är framför allt ett program för förvaltning av Länsstyrelsens egna skyddade områden.

Tanken med de regionala programmen är att de bör gå i linje med det nationella programmets övergripande disposition och innehåll. Då framgår likheter och eventuella regionala skillnader mellan programmen tydligare. Enhetligheten ger också en större samlad tyngd för det nationella och de regionala programmen.

Inledning och bakgrund ger en beskrivning av Dalarna och de regionala förutsättningar som Länsstyrelsen jobbar efter. Där framgår också hur förvaltningen är upplagd och vilka områden som särskilt lyfts fram. I inledningen framgår också avgränsningarna för detta program.

Programmet består sedan av fem kapitel som var och en har en beskrivning och därefter långsiktiga mål med åtgärder. Inom varje kapitel beskrivs även Länsstyrelsens viljeinriktning.

Åtgärderna är satta utifrån att de ska kunna genomföras under programperioden 2013-2017. Kapitlen är: Planer och förutsättningar, Friluftsliv och turism, Information, Skötsel av naturtyper och arter samt Uppföljning och utvärdering.

Totalt finns 45 olika åtgärder som Länsstyrelsen vill kunna genomföra under programperioden.

Inledning

Värna Vårda Visa togs fram av Naturvårdsverket 2004 som ett program för förvaltning av statligt skyddad natur. Syftet med programmet var att tydliggöra de inriktningar, mål och åtgärder som Naturvårdsverket hade identifierat som avgörande för att förverkliga ambitionerna i Regeringens skrivelse ”*En samlad naturvårdspolitik*” (2001). Programmet gäller från 2005 till 2015.

Naturvårdsverket gjorde 2010 en halvtidsöversyn av programmet och väsentliga delar uppdaterades 2011 med utgångspunkt från det som hittills hade uppnåtts. Avsikten var att ge en inriktning för hur förvaltningen av skyddade områden ska ske år 2011 till 2015.

I det uppdaterade Värna Vårda Visa har Naturvårdsverket också beaktat propositionerna om Hållbart skydd av naturområden (2009) och Framtidens friluftsliv (2010).

Regeringen har gett länsstyrelserna i uppdrag att ta fram regionala Värna Vårda Visa-program. Programmen ska tydliggöra prioriteringar, mål och åtgärder för skötsel och förvaltning av skyddad natur inom respektive län. De regionala programmen ska komplettera det nationella programmet.

Från regeringens skrivelse *En samlad naturvårdspolitik* (2001):

”Vård och förvaltning av skyddade områden, inklusive insatser för att öka tillgänglighet och information, bör förstärkas, dels för att säkerställa att de bevarandevärden som områdesskyddet syftar till verkligen vidmakthålls, dels för att områdena ska kunna nyttjas och upplevas av medborgarna.”

”Grundsynen är att områden som skyddas är till för såväl naturens egna invånare som för svenska folket. Områdena bör användas för upplevelser, rekreation, i turistsyfte m.m. givet att detta nyttjande ryms inom de ramar som bevarandemålen sätter.”

”Beträffande ’värna’ och ’vårda’ har naturvården en lång tradition. När det däremot gäller ’visa’ så finns det mycket stora möjligheter att utveckla naturvården, inte minst i samarbete med lokala aktörer”.

Från propositionen *Hållbart skydd av naturområden* (2009):

”Skötseln av skyddade naturområden är viktig för att områdenas natur och kulturvärden ska säkerställas och utvecklas. Många natur- och kulturvärden är helt beroende av återkommande skötsel,”

”Programmet Värna–vårda–visa är en god grund för Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas arbete med skötsel och förvaltning av de skyddade områdena”

Från propositionen *Framtidens friluftsliv* (2010):

”Skyddade områden såsom nationalparker, naturreservat och kulturresevat är en tillgång för friluftslivet och bör göras tillgängliga för besökare där så är lämpligt. Vid sidan av skötsel för att bevara natur- och kulturvärden är skötsel och förvaltning inriktad mot rekreation och tillgänglighet av stor vikt.”

Målgrupp och avgränsningar

I propositionen om Hållbart skydd av naturområden anges att de regionala Värna Vårda Visa-programmen i första hand bör avse verksamheten inom den statliga naturvården. Enligt Naturvårdsverkets vägledning bör de regionala programmen fungera som strategiska inriktningsdokument för länsstyrelsernas egna arbete.

Den främsta målgruppen för de regionala programmen är därför respektive länsstyrelses egen organisation för förvaltning av skyddade områden. I de fall kommunerna förvaltar statliga naturreservat ingår de kommunala förvaltningsorganisationerna i denna målgrupp.

Länsstyrelsens hållning är att programmet är viktigt för andra målgruppers möjligheter att ta del av och påverka Länsstyrelsens och Naturvårdsverkets inriktning och målsättningar med förvaltningen av naturreservat och andra skyddade områden.

Programmet avser i första hand Länsstyrelsens förvaltning av naturskyddade områden. Det omfattar även de statliga fjällederna utanför skyddade områden (Sälenringen och Kungsleden) och länets två naturum (naturum Fulufjället och naturum Dalarna).

Programmet tar inte upp följande inom naturskydd:

- Kommunala naturreservat. Trots detta kan vissa åtgärder ge stöd till förvaltningen av kommunala reservat. Sammanfaller kommunala reservat med Natura 2000 så berörs de av programmet.
- Länsstyrelsens tillsynsverksamhet. I förvaltningsuppdraget för skyddade områden ingår tillsyn av föreskrifter, men den tillsynen behandlas inte inom ramen för Värna Vårda Visa.
- Länsstyrelsens arbete med formellt områdesskydd och åtgärdsprogram för hotade arter. Det arbetet berörs ändå i vissa av åtgärderna. Det beror på den mycket nära kopplingen mellan skydds- och skötselarbetet. Några exempel är arbetet med lokal delaktighet, arbetet med att bedöma revideringsbehov för skötselplaner, arbetet med att se över föreskrifter som berör bland annat friluftslivet och åtgärder för hotade arter inom skyddade områden.
- Länsstyrelsens arbete med miljöövervakning och kalkning. Dessa verksamheter pågår både i och utanför skyddade områden. Arbetet berörs av programmet, främst i avsnittet om uppföljning och utvärdering.

Programperiod, inriktning, mål och åtgärder

Programmet avser perioden 2013–2017. För varje huvudrubrik i programmet beskrivs Länsstyrelsens långsiktiga ambitioner för verksamheten (inriktning och mål). Målsättningarna avser både mål som ska uppfyllas under programperioden och mer långsiktiga mål. Målen är därför inte alltid skrivna som uppföljningsbara mål.

Till de flesta mål finns det en eller flera åtgärder. Åtgärderna är konkreta insatser som ska genomföras under programperioden 2013–2017. Totalt innefattar programmet 45 åtgärder.

Mål och åtgärder följer i huvudsak det nationella programmet, men med regionala avvägningar och anpassningar.

Takten i genomförandet av programmets 45 åtgärder kommer att vara beroende av tillgängliga resurser, främst genom bidrag från Naturvårdsverket men även genom Länsstyrelsens eget ramanslag. Länsstyrelsen kommer därför att löpande prioritera bland åtgärderna.

Bakgrund

Nationalparker, naturreservat, Natura 2000-områden och övriga naturskyddade områden i Dalarna

I Dalarna finns tre nationalparker och nästan 260 statliga naturreservat. Områdena sammanfaller till stor del med de 222 områden som ingår i EUs nätverk för skyddad natur – Natura 2000. Dessa områden har en sammanlagd yta av nästan 270 000 hektar land och vatten. Det motsvarar drygt 9 procent av Dalarnas landareal.

De första svenska nationalparkerna bildades för över 100 år sedan och de är vår starkaste skyddsform för naturen. Dalarnas läns första nationalpark var Töfsingdalens nationalpark, som bildades 1930. Fulufjällets nationalpark bildades 2002 och Färnebofjärdens nationalpark år 1998. Den senare ligger till viss del i Dalarna. Större delen av parken ligger i Gävleborgs län, som också ansvarar för förvaltningen. Nationalparkernas höga status nationellt och internationellt kräver hög kvalitet på förvaltning och funktion, med hänsyn till såväl naturvärden som besökarnas upplevelser.

Naturreservat är den skyddsform som omfattar störst areal i Sverige. I Dalarna bildas nya naturreservat framför allt i enlighet med Länsstyrelsens strategi för formellt skydd av skog. Nya reservat bildas också genom överenskommelser mellan Naturvårdsverket och andra förvaltare av statlig skogsmark, som Fastighetsverket och Sveaskog. I Dalarna omfattade överenskommelsen mellan Naturvårdsverket och Sveaskog 52 nya naturreservat. Även antalet kommunala naturreservat kan förväntas öka i samband med riksdagens beslutade satsning på lokal och kommunal naturvård.

Natura 2000 är ett nätverk av naturskyddade områden i EU. Nätverket ska bidra till att bevara utpekade naturtyper och arter i Europa. Arbetet med att bevara dessa områden är prioriterat i det svenska naturvårdsarbetet. I Dalarna är 222 områden utpekade som Natura 2000-områden. De sammanfaller till stor del med naturreservat och nationalparker.

Andra viktiga skyddsformer för natur är världsarvsområden utpekade för sina naturvärden, naturminnen, djur- och växtskyddsområden samt biotopskydd. I Dalarna finns det inga världsarvsområden utpekade för sina naturvärden. Naturminnen, växt- och djurskyddsområden var vanligare att man bildade på 1960-, 70- och 80-talen. Idag finns det ca 140 naturminnen i Dalarna, men deras sammanlagda areal är liten, knappt 20 hektar. Några exempel på naturminnen i länet är gamla träd, udda träd (tex ormgranar) och geologiska lämningar efter meteoritnedfallet vid Siljan. Nyligen bildade Länsstyrelsen tre nya naturminnen för att skydda gamla och värdefulla träd.

Det finns 9 växt- och djurskyddsområden i Dalarna, samtliga är till för fågellivet. Det innebär att områdena har tillträdesförbud under viss del av året. När det gäller biotopskydd så finns det dels ett generellt biotopskydd som omfattar exempelvis stenmurar, och dels en möjlighet att besluta om specifika områden. Skogsstyrelsen beslutar om och förvaltar biotopskydd i skogsmark. Länsstyrelsen beslutar om

biotopskydd i övriga naturtyper. I Dalarna finns endast ett sådant beslutat område av Länsstyrelsen, en äng i Rättviks kommun.

När det gäller skydd av kulturmiljöer så kan Länsstyrelsen bland annat bilda kulturresevat; i dagsläget finns ett sådant i länet.

Länsstyrelsen kan också upprätta naturvårdsavtal (NVA). Naturvårdsavtal är inget bestående områdesskydd, utan kan gälla mellan 1 och 50 år. Markägaren får ersättning för begränsningar i markanvändning, och Länsstyrelsen kan utföra skötselåtgärder för de biologiska värdena. Länsstyrelsen i Dalarna har jobbat med naturvårdsavtal framför allt i samband med skötsel av hotade arter och deras specifika krav på sin livsmiljö som NVA reglerar har det tillgodosetts.

Förvaltning av skyddad natur

Förvaltning av skyddad natur innefattar många olika arbetsuppgifter. Förvaltningsorganisationen ska genomföra skötsel enligt varje områdes skötselplan. Det innebär skötsel av naturtyper och arter, att sköta och anlägga anordningar för friluftslivet, information, att märka ut gränser, etc. I de områden där Naturvårdsverket är markägare har Länsstyrelserna också ett uppdrag om fastighetsförvaltning. Det avser både teknisk och juridisk förvaltning av Naturvårdsverkets fastigheter, som exempelvis att upprätta arrenden och nyttjanderättsavtal för jakt och andra verksamheter.

I Dalafjällen förvaltar länsstyrelsen två anläggningar för naturturism och fiske, Rösjöarna på Fulufjället och Hävlingen i Långfjällets naturreservat. Hävlingen gränsar delvis till Töfsingdalens nationalpark. Rösjöanläggningen arrenderas ut, medan Hävlingen drivs i egen regi. I Hävlingen ingår även förvaltningen av Storåns kvoterade flugfiskesträcka. Storån är ett av Sveriges mest klassiska fiskevatten för öring i fjällmiljö.

Fulufjällets nationalpark ingår, som enda område i Sverige, i det internationella Pan Parks nätverket (www.panparks.org). Medlemskapet innebär åtaganden och samverkan utöver ordinarie förvaltningsuppdrag för Naturvårdsverket. Arbetet med Pan Parks innebär bl.a samverkan med de företag inom naturturism som blivit certifierade enligt Pan Parks.

Förvaltningsorganisationen

Förvaltningen av skyddade naturområden i Sverige sköts i huvudsak genom landets länsstyrelser på uppdrag av Naturvårdsverket. I Dalarnas län ansvarar Länsstyrelsen för förvaltningen av alla statligt skyddade områden med några undantag (tabell 1). Kommunala naturreservat, som kommunerna själva bildar, förvaltas av kommunerna.

Tabell 1. Statliga naturreservat i Dalarnas län, som helt eller delvis förvaltas av kommun eller annan förvaltning.

Naturreservat	Kommun/förvaltare
Herrön	Avesta
Åsboholmen-Isaksholmen	Avesta
Gyllbergen	Borlänge
Hyttnäs	Falun
Lugnet	Falun
Gråthålet	Gagnef
Stadsberget	Hedemora
Sandholmen	Mora
Malingsbo-Kloten	Sveaskog

Länsstyrelsen Dalarna är organiserad i åtta enheter. Ansvaret för förvaltning av skyddade områden ligger på Naturvårdsenheten. Naturvårdsenheten är uppdelad på två funktioner: Naturskyddsfunktionen arbetar med områdesskydd, miljöövervakning, tillsyn, samråd och hotade arter. Förvaltningsfunktionen arbetar med förvaltning av skyddade naturområden, naturinformation samt förvaltning av rovdjur.

På förvaltningsfunktionen finns det personal stationerad i Falun (8 personer), Hedemora (1), Sälen (1), Idre/Fulufjället (9) och Siljansnäs (3), motsvarande ca 20 heltidstjänster 2012. Av dessa tjänster avser tre och en halv tjänst naturum och åtta tjänster fältpersonal (praktisk skötsel). Denna beskrivning gäller 2012 och kan förstås variera över tid.

På sid 19 finns ytterligare information om förvaltningen och dess ekonomiska förutsättningar. Förutom egen personal används pengar bl.a till inköp av varor/material; alltifrån trästolpar, annat virke, slätterbalkar mm. Övriga tjänster är olika uppdrag till (oftast) lokala entreprenörer, tex målning av gränser, leder, skötsel av bete/ängsmarker.

Tabell 2. Exempel på kostnadsandel för olika kostnadsslag från 2011, från delen som kallas Skötsel skyddade områden.

Procent av Skötsel skyddade områden	
Övriga varor; inköp	15,0
Övriga tjänster inkl konsult	39,1
Summa	54,0

Lokal delaktighet

Lokal delaktighet i förvaltningen av skyddade naturområden kan skapas genom samråd, dialog och skötseluppdrag. Länsstyrelsens målsättning är att närboende ska känna att ett skyddat område är en resurs som kan erbjuda naturupplevelser, avkoppling och aktivt friluftsliv. Marknadsföring av dessa värden kan också attrahera turister och gynna det lokala näringslivet. För att utveckla dessa möjligheter behövs bra samarbete och dialog mellan Länsstyrelsen och lokala organisationer, markägare och entreprenörer. Lokal kunskap och kännedom om områdenas historik och skötsel är viktig. Det är också viktigt för Länsstyrelsen att förankra skötselåtgärder med de närboende och andra lokala intressen.

Arbetsstillfällen kan skapas genom skötseluppdrag till lokala entreprenörer, det kan vara röja leder, dra upp skidleder, slå ängar mm. Detta sker inom ramen för de upphandlingsregler Länsstyrelsen ska följa. Länsstyrelsens förvaltning av skyddad natur i Dalarna har redan ett omfattande samarbete med lokala entreprenörer och kommuner. Länsstyrelsen har exempelvis drygt 40 fleråriga avtal med lokala entreprenörer, föreningar och kommuner om skötsel i skyddade områden.

För skötsel av odlingslandskapets hagmarker är aktiva lantbrukare med djurbesättningar och en förutsättning för naturvårdsarbetet. Dessutom finns ett stort behov av personer som sköter slättermarker. Sedan EU-inträdet kan lantbrukare söka s k jordbrukarstöd för sin skötsel av marker i odlingslandskapet (vilket inkluderar fåbodmarker samt vissa våtmarker). Jordbrukarstödet består dels av Gårdsstödet och dels delar av Landsbygdsprogrammet, nämligen Miljöersättningar och (delar av) Utvald miljö. Miljöersättningarna och Gårdsstödet är en betydelsefull del av de medel som används för att sköta ängs- och hagmarker i skyddade områden. I Dalarna finns det 49 naturreservat/Natura 2000-områden som har behov av att skötas genom slätter eller bete. Miljöersättningar och/eller Gårdsstöd används i 41 av dessa (2012).

Länsstyrelsen har i dag flera samverkansforum för dialog om skydd och förvaltning av skyddad natur:

Sedan flera år sammankallar Länsstyrelsen s k naturvårdsberedningar, som är samråd om områdesskydd mellan länsstyrelsen, skogsstyrelsen och kommunerna.

Dalarnas naturvårdsråd startades i maj 2011. I det ingår det drygt 40 representanter från andra myndigheter, kommuner, organisationer och ideella föreningar.

Skötselråd för Fulufjällets nationalpark, Norra Transtrandsfjällens naturreservat och Koppångens naturreservat startades i maj-juni 2011. Skötselråd för Säterdalen startade under 2012.

Fulufjällets nationalpark har ett lokalt Pan Parks-nätverk med certifierade entreprenörer för logi och naturturism.

I februari 2011 startades en process för lokal samverkan, lokal förankring och lokal delaktighet – ”Pilotstudie Drevfjällen”. Denna process behandlar principfrågor för det fortsatta arbetet med alla fjällreseraten, samtidigt som det utgår från det konkreta exemplet kring utformningen av nya föreskrifter och en

ny skötselplan för Drevfjällens naturreservat. För Malingsbo-Kloten ska Länsstyrelsen initiera en ny och liknande process kring nytt beslut och skötselplan.

Programråd för naturum Fulufjället och naturum Dalarna.

Länsstyrelsen för en regelbunden dialog med Idre sameby.

Utöver dessa formaliserade forum för dialog pågår löpande dialog och möten med lokala entreprenörer, kommuner och andra aktörer om skötselåtgärder i skyddade områden.

Skötselråden ska vara forum för utbyte av information och dialog mellan länsstyrelsen och lokala intressen om förvaltningsfrågor m m i det aktuella området. Skötselråden har ingen beslutande funktion. För varje skötselråd bjuder Länsstyrelsen in berörda kommuner, föreningar och lokala organisationer att delta med en representant. Skötselråden bör träffas 1-2 gånger per år.

Naturvårdsverket har ålagt länsstyrelserna att initiera skötselråd för nationalparkerna senast 2013 (åtgärd 4 i NVs Värna Vårda Visa). Skötselråd kan också initieras för större naturreservat.

Inriktning

Länsstyrelsens ambition är att ta tillvara lokala kunskaper, intressen och engagemang i skötsel och förvaltning av skyddad natur. Lokal förankring och delaktighet bör genomsyra hela områdesskyddsprocessen, från det formella skyddsarbetet till förvaltningen av de skyddade områdena. Länsstyrelsen ser också möjligheter att utveckla samarbeten med barn och ungdomar. På dessa sätt kan dialog och samverkan bidra till att skapa lokala och regionala mervärden samt utveckla de skyddade områdenas attraktionskraft för friluftsliv och turism. Länsstyrelsen ska också arbeta för att lantbruksföretag som äger eller sköter om ängs- och hagmarker i skyddade områden erhåller miljöersättningar och gårdsstöd.

Mål

- Att länsstyrelsen har god dialog och samverkan med kommuner, markägare, lokala och regionala organisationer, entreprenörer och andra lokala aktörer kring förvaltningen av skyddade områden.

Åtgärder till 2017

1. Övergripande frågor om förvaltning av skyddade områden ska behandlas i Dalarnas naturvårdsråd.
2. Områdesspecifika frågor, för vissa stora skyddade områden, ska behandlas i skötselråd.

Skötselråden för Fulufjällets NP, Norra Transtrandsfjällens NR, Säterdalens NR och Koppångens NR ska fortsätta att träffas 1-2 ggr/år. Nya skötselråd inrättas för Töfsingdalens nationalpark inkl Långfjällets NR samt för ytterligare områden vid behov.

3. Länsstyrelsen ska fortsätta ”dialog-processen” om revideringen av föreskrifter och skötselplan för Drevfjällets NR.

4. Länsstyrelsen ska starta en dialog-process om revideringen av föreskrifter och skötselplan för Malingsbo-Klotens NR.

5. Länsstyrelsen ska samverka med det lokala Pan Parks-nätverket knutet till Fulufjällets nationalpark.

6. Länsstyrelsen ska fortsätta att kalla till naturvårdsberedningar.

7. Naturum Fulufjället och Naturum Dalarna ska sammankalla programråd minst en gång per år.

- Att minst 50 procent av Länsstyrelsens medel för skötsel i skyddade områden används av lokalt anställd personal och uppdrag till lokala entreprenörer eller föreningar.

8. Utöver eget arbete utfört av lokalt anställd fältpersonal ska Länsstyrelsen i första hand anlita markägare och lokala entreprenörer och föreningar för uppdrag i skyddade områden. Det sker inom ramen för lagen om offentlig

upphandling och Länsstyrelsens upphandlingspolicy.

9. Uppdrag till lokala entreprenörer, som avser löpande skötsel, ska om möjligt regleras i fleråriga avtal.

- Att i första hand markägare, lokala lantbruksföretag, entreprenörer eller lokala föreningar ska sköta ängs- och hagmarker i skyddade områden.

Åtgärd 8 och 9.

- Att jordbrukarstöd utnyttjas effektivt och bidrar till att uppfylla bevarandemål för ängs- och hagmarker, och till viss del täcker merkostnader för lokala lantbruksföretag och entreprenörer.

10. Länsstyrelsens förvaltningsorganisation ska verka för att jordbrukarstöd utnyttjas i merparten av skyddade områden med ängs- och hagmarker, av i första hand lokala intressenter.

- Att länsstyrelsen har ett nätverk med lokala naturambassadörer; skolbarn och vuxna, som engageras i information och aktiviteter i skyddade områden.

11. Länsstyrelsen tar fram en plan för att engagera naturambassadörer, och genomför detta i några lämpliga områden.

Planer och förutsättningar

Alla nationalparker, Natura 2000-områden och naturreservat ska ha skötselplaner eller bevarandeplaner. Planerna ska vara utformade enligt Naturvårdsverkets riktlinjer. I planerna ska prioriteringar och bevarandemål anges för olika naturtyper, arter och andra natur-, kultur och friluftsvärden som ingår i det skyddade området. Naturvårdsverkets målsättning är att minst hälften av alla skötselplaner med revideringsbehov ska revideras senast 2015. I Dalarna ska gamla skötselplaner ses över med avseende på revideringsbehov (Åtgärd 12). Revidering av gamla skötselplaner, liksom annat myndighetsarbete, finansieras i princip dock inte av Naturvårdsverkets bidrag. Det arbetet kräver därför att Länsstyrelsen avsätter egna resurser från ramanslaget.

Under 2012 har Länsstyrelsen fått särskilda bidrag för att utreda effekterna av en eventuell ändring av föreskrifterna för Töfsingdalens nationalpark gällande allemansrättsliga frågor. Dessutom har bidrag getts för uppdaterande av föreskrifter och skötselplan för Malingsbo-Klotens naturreservat.

Ängs- och hagmarker i skyddade naturområden är ofta privatägda. I de fall där markägarna är aktiva lantbrukare sköts ofta dessa marker bra. I de fall där markägare inte längre är aktiva lantbrukare kan det uppstå problem att nå en bra skötsel. Förvaltningens uppdrag är att dessa marker sköts enligt skötselplan. Länsstyrelsens ambition är att fullt ut utnyttja EU-bidrag för skötsel av gräsmarker, exempelvis genom stödrätter för gårdsstöd. För att nå dessa mål kan det krävas avtal som säkrar Länsstyrelsens rådighet över marken.

Naturvårdsverket har utvecklat ett IT-stöd för länsstyrelsernas arbete med skyddad natur, VIC-natur/SkötselDOS. De senaste åren har både naturtyper och anordningar för friluftsliv inventerats och registrerats i databasen VIC-natur/SkötselDOS. I Dalarna har Länsstyrelsen basinventerat alla anordningar i merparten av naturreservaten nedanför Älvdalens och Malung-Sälens kommuner. I dessa kommuner pågår inventeringen med målsättning att bli klar under 2013.

Inriktning

Alla skyddade områden inklusive Natura 2000-områden ska ha ändamålsenliga skötselplaner och bevarandeplaner med tydliga bevarandemål och skötselåtgärder samt målindikatorer i en uppföljningsplan. Länsstyrelsens arbete med skydd och förvaltning ska följa de handböcker, vägledningar och riktlinjer som Naturvårdsverket tillhandahåller. Vid framtagande av nya skötselplaner och revidering av gamla planer ska kunskap om hotade arter i

området beaktas, särskilt om arterna omfattas av åtgärdsprogram för hotade arter. På grund av bristande resurser kommer Länsstyrelsen under programperioden 2013-2017 att prioritera framtagandet av skötselplaner för nya naturreservat framför att revidera och uppdatera äldre skötselplaner, med vissa undantag, exempelvis Töfsingdalens NP, Älvdalens fjällreservat och Malingsbo-Klotens NR.

Vid såväl nya som revidering av gamla skötselplaner har Länsstyrelsen ambition att ta hänsyn till den lokala kunskapen som finns. Därtill beskrivs ev tidigare hävd och lokala traditioner.

Länsstyrelsen ska använda tillgängligt IT-stöd i förvaltningen av skyddad natur. De personer som arbetar med planering och genomförande av skötsel enligt skötselplaner ska använda Vic-Natur/SkötselDOS i det arbetet. För uppföljning av kostnader används databasen Agresso.

Länsstyrelsens målsättning är att förstärka budgeten för förvaltning av skyddade naturområden genom medfinansiering från andra källor. Miljöersättningar för skötsel av ängs- och hagmarker är också viktiga för en kostnadseffektiv förvaltning.

Mål

- Att alla naturreservat och Natura 2000-områden i Dalarna har aktuella skötsel- och bevarandeplaner, med angivna bevarandemål och målindikatorer för naturtyper, arter och andra natur-, kultur och friluftsvärden.

- Att Länsstyrelsen har en rättssäker hantering av de avtal som finns för skyddade områden, såväl längre nyttjanderättsavtal el liknande

Åtgärder till 2017

12. Senast 2014 ska alla skötselplaner för naturreservat bedömas med avseende på revideringsbehov.

Länsstyrelsen ska sedan upprätta en plan för arbetet med revideringarna.

Naturvårdsverket ansvarar för revidering av nationalparkernas skötselplaner.

13. Föreskrifter och skötselplan ska revideras för vissa större områden, t ex Älvdalens fjällreservat och Malingsbo-Klotens naturreservat. Länsstyrelsen ska medverka i Naturvårdsverkets revidering av föreskrifterna för Töfsingdalens nationalpark.

14. Alla gällande avtal ska ses över med avseende på behov, villkor och prisnivåer.

15. Avtal om nyttjanderätter

som skötselavtal.

och arrenden på Naturvårdsverkets mark i skyddade områden ska upprättas där gällande avtal idag saknas.

- Att skötsel av ängs- och hagmarker inom skyddade områden säkras genom avtal.

16. Förutsättningar för skötsel i alla ängs- och hagmarker i skyddad natur, t ex rätt till stödrätter, ses över och säkras genom skötsel- och arrendeavtal.

- Att det administrativa arbetet (planering, genomförande och uppföljning) med skyddade områden och statliga fjälleder bedrivs effektivt med stöd av ett väl fungerande IT-stöd, VIC-natur/SkötselDOS.

17. Senast 2013 ska basinventeringen av alla friluftslivsordningar i skyddade områden och längs de statliga fjällederna vara helt klar.

18. Samtliga handläggare med ansvar för förvaltning och skötsel använder VIC-naturs olika delsystem för planering och uppföljning av åtgärder m.m.

- Att Länsstyrelsen har ett effektivt system för uppföljning av kostnader för förvaltning och skötsel.

19. VIC-natur/SkötselDOS ska användas för uppföljning när funktioner för det har utvecklats av Naturvårdsverket. Tills dess används IT-stödet Agresso för ekonomisk uppföljning.

- Att Länsstyrelsens budget för förvaltning av skyddad natur förstärks genom medfinansiering från exempelvis EUs Life+ fond, EUs Interreg-fond och Landsbygdsprogrammet.

20. Behov och möjligheter till medfinansiering från andra källor än Naturvårdsverket ses över vid övergripande planering och årlig verksamhetsplanering. Medfinansiering söks främst för restaurering av naturtyper, investeringar i anordningar och anläggningar för ökad tillgänglighet samt för information om skyddade områden.

Förvaltningens förutsättningar: Finansiering

Förvaltningen av skyddad natur finansieras framför allt av bidrag från Naturvårdsverkets anslag för biologisk mångfald, men även av länsstyrelsernas egna ramanslag. I Dalarna finansierar Länsstyrelsen fyra av tjänsterna på förvaltningsfunktionen, medan ca 15 tjänster finansieras av Naturvårdsverkets anslag för Åtgärder för värdefull natur. Dessa tjänster avser fältpersonal, naturum, fastighetsförvaltning och information. Naturvårdsverkets anslag får i begränsad omfattning användas för administrativa uppgifter. En tjänst på förvaltningsfunktionen finansieras via Life-projektet Foder och Fägring.

Bidraget från Naturvårdsverket har minskat något under de senaste fyra åren (tabell). Samtidigt har antalet naturreservat ökat. Det har dessutom tillkommit nya arbetsuppgifter, som exempelvis uppföljning i skyddad natur, som också ska finansieras av bidraget för skötsel. Tillsammans med besparingar på Länsstyrelsens ramanslag och en generell kostnadsökning innebär det mindre pengar per naturreservat, större behov av prioriteringar och mindre utrymme för nya satsningar. Naturvårdsverkets egen bedömning är att medelsbehovet för skötsel av skyddade områden är ca 100 miljoner kronor högre än nuvarande anslagsnivå (budgetunderlag för 2012-2014).

Tabell. Bidrag (tkr) från Naturvårdsverket för skötsel av skyddade områden, statliga fjälleder och naturum i Dalarnas län 2009-2012.

	2009	2010	2011	2012
Skötsel skyddade områden	10 230	10 180	9 680	10 180
Statliga fjälleder	2 175	2 175	2 175	2 175
Naturum Dalarna	1 750	1 750	1 650	1 650
Naturum Fulufjället	1 200	1 200	1 150	1 150

Ökade kostnader medför ett ökat behov av medfinansiering. Naturvårdsverkets målsättning i sitt nationella Värna Vårda Visa är att länsstyrelserna ska ansöka om medfinansiering från EUs LIFE-fond eller andra källor. Det finns dock ofta begränsningar i hur dessa medel kan användas och kombineras med Naturvårdsverkets anslag. Projektansökningar innebär också oftast en initial kostnad som ska finansieras inom ramen för ordinarie verksamhet.

Under 2012 medverkar Länsstyrelsen i, eller driver, fyra projekt som medfinansierar informations- och skötselåtgärder i skyddade naturområden. För perioden 2010–2015 pågår två projekt för restaurering av våtmarker, www.lifetoaddmire.se, och ängs- och hagmarker, www.foderochfagring.se. I bägge projekten är Länsstyrelsen i Jämtlands län initiativtagare och projektledare. Genom naturum Dalarna genomförs ett eget informationsprojekt om biologisk mångfald, finansierat av landsbygdsprogrammet. En ny utställning invigdes på midsommarafton 2012. Länsstyrelsen har också fått ett bidrag ur Landsbygdsprogrammet för en parkeringsplats och andra åtgärder i Koppångens naturreservat 2012-13. Tillsammans tillför dessa projekt nästan 9 miljoner kr till information, tillgänglighet och skötsel av skyddad natur i Dalarna.

Friluftsliv och turism

Friluftsliv har stor betydelse för människors hälsa, livskvalitet och förståelse för naturen. De skyddade områdena är en tillgång för friluftslivet och bör därför göras tillgängliga för besökare. Tillgänglighet handlar om allt från den information en besökare kan få innan och under ett besök i ett område till anpassningar av stigar och anordningar för att möta besökare med särskilda behov. God tillgänglighet gör området attraktivt för turism. Hållbar turism i skyddade områden är en möjlighet för människor att få uppleva naturen, för regional utveckling och för att människor ska få förståelse för naturvårdsarbetet.

Det är viktigt att områdenas bevarandesyften och förutsättningar styr bedömningarna av vilken kapacitet de bör ges för att ta emot besökare. Det är samtidigt viktigt att föreskrifter för skyddade områden inte i onödan medför inskränkningar i allemansrätten eller reglerar kommersiell verksamhet om denna inte skadar ett områdes värden. Ibland kan man behöva styra besökarna inom det skyddade området för att undvika störningar av djurlivet och slitage på känslig mark. Fulufjällets nationalpark är ett exempel på hur besökare har kanaliserats till olika delar av parken genom ett zonsystem. Området runt Njupeskår ska ha hög tillgänglighet och anpassning till besökare, medan andra delar av parken är nästan orörda. Det statliga ledsystemet i svenska fjällen är också ett exempel på hur besökare kan kanaliseras för att undvika slitage på känslig mark och underlätta för friluftsliv i fjällmiljö.

Människor har olika önskemål knutna till sin naturupplevelse. Det är därför angeläget att ta reda på mer om besökarna i de skyddade områdena för att kunna anpassa skötseln och göra områdena mer tillgängliga. Inför bildandet av Fulufjällets nationalpark gjordes en besökarundersökning. Undersökningen var både kvantitativ och kvalitativ, dvs besökare både räknades och fick svara på frågor om sina upplevelser och intryck av parken. Länsstyrelsen avser att upprepa besökarundersökningen i Fulufjällets nationalpark under 2013, i samarbete med Etour vid Mittuniversitetet. I flera naturreservat räknas också besökare och snöskoteråkare genom automatiska räknare som registrerar förbipasserande.

Länsstyrelsen har klassificerat Dalarnas skyddade områden i tre kategorier i en informations- och tillgänglighetsplan. Basnivån i ett naturreservat är att det ska finnas en informationsskylt och gränsmarkeringar. Särskilt besöksintressanta områden ska ha högre ambitioner med avseende på information och anordningar. I Naturvårdsverkets Värna Vårda Visa ingår att ta fram en ny vägledning för klassning av besöksintressanta områden och hur de ska göras tillgängliga. Länsstyrelsen kommer att se över informations- och tillgänglighetsplanen med avseende på Naturvårdsverkets kommande vägledning.

Inriktning

Många av Dalarnas skyddade områden och de statliga fjällederna Sälenringen och Kungsleden har stort värde för friluftsliv och turism. I många områden finns det höga kulturvärden som förstärker besöksvärdet i skyddad natur. Länsstyrelsen har en hög ambition med avseende på tillgänglighet, information och anläggningarnas kvalitet och säkerhet i dessa områden. Anläggningarna vid Rösjöarna och

Hävlingen, som Länsstyrelsen förvaltar för naturturism och fiske ska ha hög kvalitet. Det är Länsstyrelsens ambition att utveckla förvaltningen av fisket i de skyddade områdena i Dalafjällen.

Fulufjällets nationalpark ska fortsätta att vara ett viktigt och känt besöksmål med många nationella och internationella besökare. Naturvårdsverkets nya nationalparksidentitet ska införas och kommer att bidra till att ytterligare marknadsföra parken. Länsstyrelsen ska också verka för Pan Parks lokala nätverk runt Fulufjället (Åtgärd 5).

Länets naturum, i Fulufjällets nationalpark och Siljansnäs, ska vända sig både till lokalt boende och turister. De ska också samverka med lokala entreprenörer om natur- och kulturturism.

Friluftsliv och turism i skyddade områden ska bedrivas på ett hållbart sätt. Det är ett ansvar som delas av Länsstyrelsen, besökare och de som nyttjar skyddade områden för näringsverksamhet.

Alla grupper i samhället ska ha möjlighet att besöka skyddade områden, vilket innebär att en del områden behöver anpassas för besökare med särskilda behov. Flera områden i Dalarna har anpassningar till personer med rörelsehinder, t ex Fulufjällets nationalpark och Näcksjövardens, Siljansnäs, och Lilla Älvgångens naturreservat. En annan viktig grupp med särskilda behov är barn och ungdomar. För att anpassningar för olika behov ska lyckas är det viktigt att strategiskt prioritera var dessa insatser ska göras.

Mål

- Att skyddade områden i Dalarna är attraktiva för friluftsliv och turism, har god tillgänglighet för en bred allmänhet och har anordningar av hög kvalitet och säkerhet.

Åtgärder till 2017

21. Länsstyrelsen ska uppdatera informations- och tillgänglighetsplanen för skyddade områden. I planen framgår vilka anordningar och vilken information som ska finnas i varje skyddat område i Dalarna. Planen ska anpassas till Naturvårdsverkets kommande vägledning för särskilt besöksintressanta områden.

22. Kvalitet och säkerhetsbrister på större anläggningar för friluftslivet ska inventeras och åtgärdas. Inventering sker i samband med länsstyrelsens basinventering av anordningar och anläggningar i skyddad natur.

23. En plan ska tas fram för hur de särskilt besöksintressanta områdena ska tillgängliggöras.

24. 10-15 områden och platser ska identifieras för en särskild satsning på anläggningar för personer med särskilda behov.

25. Länsstyrelsen ska påbörja införandet av Naturvårdsverkets nationalparksidentitet i Fulufjällets och Töfsingdalens NP.

26. Länsstyrelsen ska upprätta underhålls- och driftsplaner för anläggningarna vid Rösjöarna och Hävlingen.

27. Länsstyrelsen ska utveckla boknings- och försäljningsrutinerna för stugor och fiskekort i Dalafjällen, Hävlingen och Storån.

- Att Naturvårdsverkets nationalparksidentitet införs i Fulufjällets och Töfsingdalens nationalparker.

- Att anläggningarna vid Rösjöarna och vid Hävlingen/Storån erbjuder hög kvalitet och bra service.

- Att fisket i skyddade områden i Dalafjällen förvaltas och utvecklas med adaptiva metoder, och erbjuder sjöar och rinnande vatten med fiske av hög kvalitet.

- Att besöksräkningar och kvantitativa besöksundersökningar utgör ett underlag för förvaltningen av skyddade områden.

28. Länsstyrelsen ska se över och vid behov revidera fiskereglerna i skyddade områden i Dalafjällen.

29. Länsstyrelsen ska samla in data om besöksantal i ett urval skyddade områden, både kontinuerligt från vissa platser och tillfälligt från platser vid behov.

30. Länsstyrelsen ska återupprepa besöksundersökningen i Fulufjällets nationalpark.

Information

Information om de skyddade områdena är en förutsättning för att människor ska hitta ut och uppleva områdena. Ett av informationens viktigaste syfte är att väcka intresse för det skyddade området och förmedla kunskap om områdets värden och attraktioner. Därför är informationsarbetet viktigt för alla förvaltare av skyddad natur.

Information om de skyddade områdena behövs både före och under besöket. Det är viktigt att informationen är lätt tillgänglig. Olika områden kan behöva informationsinsatser med olika ambitionsnivå, och det finns många sätt att kommunicera på: webbplatser, entréskyltar, genom turistbyråer, naturum, foldrar, guideade visningar, sociala medier. För att nå fram med informationen är det viktigt att planera vilka informationsåtgärder som passar i varje område. Information på flera språk blir också allt mer betydelsefullt.

Det är viktigt att besökare lätt kan hitta till ett område. Vägvisning, både på kartor och från allmänna vägar, är avgörande. De senaste åren har Länsstyrelsen beställt svartvit vägs skyltning till drygt 20 naturreservat som tidigare saknade bra skyltning. Väl framme vid ett naturreservat är det viktigt med bra entréer, platser dit man lätt kan hitta och ha som utgångspunkt för sitt besök. Möjligheterna att ta sig till ett område med kollektiva transportmedel bör också framgå i informationen om ett skyddat område.

Satsningen på naturum är av stor betydelse för arbetet med information om skyddad natur. Dalarna har två naturum, naturum Fulufjället, vid Njupeskar i Fulufjällets nationalpark och naturum Dalarna i Siljansnäs utanför Leksand. Tillsammans har dessa naturum ca 50 000 besök årligen. Basutställningarna på naturum ska upprustas enligt en plan som tas fram av Naturvårdsverket. Utöver basutställningarna jobbar varje naturum med egna och inlånade utställningar. Sommaren 2012 invigdes exempelvis en helt ny utställning på naturum Dalarna. Den handlar om biologisk mångfald i odlingslandskapet och vad man själv kan göra för att gynna vilda växter och djur. Utställningen finansieras av Landsbygdsprogrammet.

Inriktning

Länsstyrelsen prioriterar webben för basinformation om skyddad natur i Dalarna. På Länsstyrelsens hemsida ska det finnas tydlig vägledning, både för att hitta till områdena och för att hitta stigar och anordningar i områdena. Det ska också finnas kartor, foldrar och annan information för nedladdning. Utöver webben har tryckt informationsmaterial, som foldrar och kartor, stort värde för information. Distribution av foldrar och annat tryckt material sprids i huvudsak främst via Dalarnas turistbyråer och länets två naturum.

Länets naturum, i Fulufjället och Siljansnäs, ska erbjuda både allmän naturinformation och information om skyddade områden.

Länsstyrelsen har klassificerat Dalarnas skyddade områden i tre kategorier med avseende på bland annat behovet av information (se Friluftsliv och turism, Åtgärd 21). Informations- och tillgänglighetsplanen ska innehålla både en övergripande strategi för informationsarbetet och områdesvisa prioriteringar för information. Särskilt besöksintressanta områden kommer att prioriteras. Exempelvis ska Naturvårdsverkets nya nationalparksidentitet införas i Fulufjällets nationalpark. Den kommer att bidra till att ytterligare höja kvaliteten på vägvisning och information i parken. Utöver sådana satsningar på välkända och välbesökta områden kan det också vara värdefullt att lyfta fram mindre uppmärksammade områden som kan ha stort lokalt intresse.

Mål

- Att Länsstyrelsens hemsida erbjuder bra, tydlig och flerspråkig vägledning till natur-, kultur och friluftsvärden i skyddad natur i Dalarna.

- Att alla skyddade områden har bra och tydligt information enligt Länsstyrelsens informations- och tillgänglighetsplan. Alla naturreservat ska ha basinformation enligt Naturvårdsverkets riktlinjer.

Åtgärder till 2017

31. Informationen om skyddade områden på Länsstyrelsens hemsida uppdateras och förbättras löpande. Det ska bland annat framgå vilka områden som är anpassade för besökare med särskilda behov. För varje område ska det gå att ladda ner befintlig information som t ex beslut, skötselplan, karta, skyltar och folder.

32. Alla nya naturreservat förses med basinformation enligt Naturvårdsverkets riktlinjer så snart som möjligt, men senast två år efter skyddsbeslutet. Status på informationsskyltar och skyltställ uppdateras löpande i SkötselDOS.

33. En guide till ett urval intressanta naturreservat i Dalarna ska tas fram och publiceras i lämpligt format (tryckt och/eller digitalt).

- Att alla särskilt besöksintressanta naturreservat är tydligt skyltade från allmänna vägar.

34. Behov av ny vägskyltning till skyddade områden ses över i samband med att en plan upprättas för hur särskilt besöksintressanta områden ska göras tillgängliga (se *Åtgärd 23*)

Skötsel av naturtyper och arter

Den viktigaste funktionen för naturreservat och andra naturskyddade områden är att skydda och bevara biologisk mångfald. Det är viktigt både i ett nationellt och internationellt perspektiv. Sveriges åtaganden enligt fågeldirektivet och art- och habitatdirektivet är en central del i arbetet med skydd och skötsel av naturtyper och arter.

Skötseln av naturtyper och arter är avgörande för naturvärdena i skyddade områden. Vissa naturtyper, som gammal granskog, skyddas genom att lämnas för fri utveckling. Andra naturtyper kräver skötsel, som odlingslandskapets ängs- och hagmarker. För dessa naturtyper är det relativt enkelt att bestämma skötselriktning. För andra naturtyper kan det vara svårt. Naturen har i olika grad formats av tidigare markanvändning och störningar, som översvämningar och brand. Dessa processer har ofta skapat förutsättningar för hög biologisk mångfald och sällsynta arter. Idag har småskalig markanvändning upphört, vattendrag är reglerade och skogsbränder är ovanliga. Det är svårt att återskapa gamla markanvändningsformer, översvämningar och skogsbrand i någon större omfattning. Därför lämnas ofta sådana naturtyper utan skötsel.

I Dalarna omfattar skyddad natur främst boreala skogar, myrmarker, fjällmiljöer och vattendrag. Dessa naturtyper lämnas i huvudsak för fri utveckling, även om det kan finnas gott om spår av tidigare markanvändning och naturliga störningar. Naturvårdsbränningar genomförs i vissa boreala skogstyper enligt Länsstyrelsens brandstrategi. Restaureringar av vattendrag kan ske genom att återställa flottledsrensade vattendrag och tidigare vattenregleringar. I myrmarker kan slätter vara önskvärt men svårt att införa i större omfattning. Skötselkrävande naturtyper finns främst i odlingslandskapets ängs- och hagmarker. De finns i hela länet, från strandängar längs Dalälven i södra Dalarna till fåbodvallar i fjällen. Strandnaturlövskogar längs Dalälvsystemet är exempel på skogstyper som kan vara skötselkrävande eftersom de ofta hotas av igenväxning med gran.

Projektet Foder och Fägring syftar till att restaurera ängs- och hagmarker i 20 skyddade områden. Projektet innebär en rejäl förstärkning och översyn av skötseln av länets skyddade gräsmarker, från södra Dalarna till fåbodvallar i fjällen. Det andra projektet, Ad(d)mire, syftar till att restaurera utdikade våtmarker i tre områden i skogslandskapet.

När det gäller brukande av fåbodar i fjällen, som under en längre eller kortare period varit ohävdade, så gör Länsstyrelsen en bedömning från fall till fall om detta är möjligt. Först måste information om historiken analyseras och gås igenom i skötselplan. Naturvärden ska bedömas liksom förutsättningar för ett brukande utifrån dagens förhållanden. Exempelvis är exploatering för att kunna få till hävd inte önskvärd. Dessutom tillkommer Länsstyrelsens egna resurser för genomförandet och därmed prioritering.

I de skyddade naturområdena finns ofta värdefulla kulturmiljöer. Förvaltningen ska ta hänsyn också till dessa värden, och förvaltarna behöver ha goda kunskaper om områdenas historia. Skötseln kan omfatta såväl det s k biologiska kulturarvet,

som exempelvis hamlade träd, som rena kulturmiljöer, som kalkugnar och kolarkojor.

Inriktning

Skyddade områden ska skötas på det sätt som är mest lämpligt för att nå de bevarandemål som har formulerats för varje område. Skötsel och andra förvaltningsinsatser utgår alltid från gällande skyddsbeslut och skötselplaner. Naturtyper och arter som är prioriterade på nationell nivå eller som ingår i EUs naturvårdsdirektiv ges särskild vikt i arbetet.

Vid arbetet med strategin för skogsskydd i Dalarna identifierades prioriterade skogstyper för skydd. För Dalarnas del är de *större urskogsartade skogar*, *större myr- och naturskogsmosaiker*, *kalkbarrskogar*, *skogar med hög bonitet*, *sena lövsuccessioner på frisk mark*, *strandlövnaturskogar* och *gamla tallskogar*. Vissa av dessa skogstyper är skötselkrävande och prioriteras för skötselinsatser.

Dalarna har sedan 2000-talet varit aktiv i att genomföra naturvårdsbränningar. Det är ett viktigt arbete som Länsstyrelsen fortsätter att prioritera högt. Dalarna har relativt många skyddade ängs- och hagmarker, och de prioriteras också högt. Restaurering av vatten, tex genom biotoprestaurering av vattendrag, kommer att öka i takt med att fler naturreservat bildas där vattenmiljöer har skyddats. Friställning av gamla lövträd kan förekomma i flera naturtyper.

Åtgärdsprogrammen för hotade arter är viktiga kunskapsunderlag för prioritering och planeringen av både naturtyps- och artinriktad skötsel.

Mål

- Att genomföra restaureringar och skötsel i prioriterade naturtyper; ängs- och hagmarker, rikkärr och andra våtmarker, strandlövnaturskogar, lövbrännor och brandpräglad tallskog.

- Att odlingslandskapets ängs- och hagmarker i skyddade områden har god hävd och gynnsam bevarandestatus.

Åtgärder till 2017

34. Senast 2015 ska restaurerings- och skötselbehov för naturtyper och arter i skyddade områden identifieras och beskrivas i en regional plan.

35. Life+-projektet *Foder och Fägring* samt *Ad(d)mire* ska genomföras fram till 2015. Områden som behöver restaureras men som inte innefattas i projektet identifieras genom *Åtgärd 34*.

- Att våtmarker, inkl rikkärr, i skyddade områden har gynnsam bevarandestatus.

- Att naturvårdsbränning används som primär skötselåtgärd i boreala skogstyper för att återskapa och bevara lövbrännor och brandpräglad tallskog. Länsstyrelsen ska ha en säker och robust organisation för arbete med naturvårdsbränning.

- Att skötsel- och restaureringsåtgärder i länets skyddade områden bidrar till att förbättra bevarandestatusen för hotade arter. Hotade arter som kräver skötsel ska bibehållas eller öka i skyddade områden.

36. Life-projektet *Ad(d)mire* ska genomföras fram till 2015. Områden som behöver restaureras men som inte innefattas i projektet identifieras genom *Åtgärd 34*.

37. Naturvårdsbränning genomförs enligt Länsstyrelsens bränningsstrategi. Bränning genomförs i 1-3 områden per år, motsvarande 100-150 ha. Bränning används dessutom i mindre områden som skötselåtgärd för hotade arter, t ex mosippa och smållvedel (se *Åtgärd 38*).

38. Länsstyrelsen ska upprätta en bränningsbank; en lista med områden som är detaljplanerade för bränning.

39. Länsstyrelsen ska upprätthålla och öka kompetensen kring naturvårdsbränning, både hos egen personal samt hos entreprenörer.

40. Artspecifik skötsel genomförs enligt åtgärdsprogram för hotade arter.

- Att Länsstyrelsens förvaltningsorganisation och den personal som utformar skyddsbeslut och skötselplaner har aktuell och god kunskap om skötsel av naturtyper och skötselmetoder för att kunna planera och genomföra restaureringar och löpande skötsel.

- Att kulturarvet i skyddade områden (kultur- och fornlämningar) förvaltas och sköts på ett bra och ändamålsenligt sätt.

41. Länsstyrelsens personal ska kontinuerligt och vid behov få kompetensutveckling inom områden där behov föreligger.

42. Förvaltningen ska inkludera skötsel av t ex mindre kalkugnar, kolmilor, kolarkojor, gamla lador, röjningsrösen, stenmurar och fåbodstigar.

Uppföljning och utvärdering

Uppföljning är en viktig uppgift för den organisation som ansvarar för att de skyddade områdena förvaltas på lämpligt sätt. Uppföljning och utvärdering är en viktig grund för ett effektivt nyttjande av administrativa och ekonomiska resurser. Uppföljning behövs för att se i vilken utsträckning vi når bevarandemålen för naturtyper, arter och friluftsliv och om skötselåtgärderna har varit relevanta för att nå målen. Krav på arbete med uppföljning följer också av Sveriges åtaganden enligt Fågeldirektivet och Art- och habitatdirektivet.

Naturvårdsverket utvärderar länsstyrelsernas arbete med förvaltning för att öka kostnadseffektiviteten, visa på goda exempel, öka erfarenhetsutbytet mellan förvaltarna och förbättra verksamhetens riktlinjer. Länsstyrelsen i Dalarna utvärderades senast 2009.

Inriktning

Uppföljning av natur- och friluftsvärden i skyddade områden ska följa Länsstyrelsens uppföljningsplan som fastställdes 2012. Planen anger Länsstyrelsens inriktning för uppföljning i skyddade områden enligt Naturvårdsverkets riktlinjer och metoder. Utöver uppföljning enligt uppföljningsplanen och fastställd metodik ska åtgärder som upphandlas följas upp genom exempelvis fältbesök och okulär kontroll, fotografering före och efter en utförd åtgärd. Den uppföljningen kan även vara mer omfattande, som exempelvis i samband med naturvårdsbränning. IT-stödet VIC-natur/skötselDOS kommer att vara ett viktigt verktyg för uppföljning av skötselinsatser.

Länsstyrelsens förvaltningsorganisation utvärderas av Naturvårdsverket. Länsstyrelsen har också en viktig roll genom att löpande utvärdera och förbättra sina egna förvaltningsrutiner och metoder.

Mål

- Att uppföljning av naturtyper, arter och friluftsliv enligt Naturvårdsverkets riktlinjer är i drift senast år 2013.

Åtgärder till 2017

43. Uppföljning genomförs enligt Länsstyrelsens uppföljningsplan.

- Att alla upphandlade och beställda åtgärder i skyddade områden, samt större insatser som utförs av egen personal, följs upp och utvärderas på lämpligt sätt.

- Att Länsstyrelsens förvaltningsorganisation utvärderas kontinuerlig med högst fem års intervall.

44. Åtgärd som är beställda av entreprenör eller annan ska följas upp genom att t ex besöka platsen för åtgärden efter att den är genomförd. Fotodokumentation ska alltid ske. Även större insatser som utförs av egen personal följs upp och utvärderas.

45. Länsstyrelsen är delaktig i Naturvårdsverkets utvärdering.

Underlag

Regeringsskrivelser och propositioner

En samlad naturvårdspolitik. Regeringens skrivelse 2001/02:173
Framtidens Friluftsliv, Regeringens proposition 2009/10:238
Hållbart skydd av Naturområden, Regeringens proposition 2008/09:214

Naturvårdsverkets handböcker och rapporter

Bildande och förvaltning av naturreservat. Naturvårdsverket 2003. Handbok 2003:3
Natura 2000 i Sverige, Handbok med allmänna råd. Naturvårdsverket 2003. Handbok 2003:9
Dialog för naturvården, Naturvårdsverket 2008, Rapport 5809
Nationella riktlinjer naturum i Sverige. Naturvårdsverket 2004. Rapport 5376
Planering och förvaltning för friluftsliv – en forskningsöversikt. Naturvårdsverket 2005, Rapport 5468
Uppföljning av skyddade områden i Sverige. Naturvårdsverket 2010. Rapport 6379
Utvärderingen av förvaltning av skyddade områden. Norrbottens län. Dalarnas län. Stockholms län. Jönköpings län. Hallands län. Blekinge län. 2009. Naturvårdsverket.
Uppföljning av Natura 2000 i Sverige. Naturvårdsverket 2004. Rapport 5434
Vägledning för bidrag till lokal och kommunal naturvård. Naturvårdsverket 2004. Rapport 5359
Att skylta skyddad natur, en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet. Naturvårdsverket 2003.
Friluftsanordningar – en vägledning för planering och förvaltning. Naturvårdsverket 2007.
Räkna friluftslivet och Räkna friluftslivet 2, Naturvårdsverket

Övriga underlag

Hur förverkliga 2000-talets friluftspolitik? Friluftsrådet. Rapport 5388, augusti 2004
Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. TemaNord 2007:601
Skötsel och förvaltning av Natura 2000-områden. Artikel 6 i art- och habitatdirektivet 92/43/EEG. Europeiska gemenskaperna. 2000 23(23)

Strategi för naturvårdsbränning i naturskyddade områden i Dalarnas län.
Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Översiktlig plan för uppföljning av skyddade naturområden i Dalarnas län.
Länsstyrelsen i Dalarnas län Enklare rapport, 2012. Dnr 5111-1875 -12.

Bilagor

Bilaga 1. PM; Sammanfattning av remissvaren till VärnaVårdaVisa

Bilaga 1. PM; Sammanfattning av remissvaren till VärnaVårdaVisa

VärnaVårdaVisa programmet har skickats på remiss under hösten 2012 till det Lokala naturvårdsrådet. 10 svar från externa organisationer/myndigheter har inkommit och gett kommentarer till programmet.

Borlänge, Gagnef, Leksand och Sätters kommun har inkommit med remissvar. Samtliga vill att Länsstyrelsen ska jobba mer med information och att nå ut till fler om de skyddade områdena för att öka friluftsliv och turism. Kommunerna poängterar också samarbetet mellan Länsstyrelse och kommun och att det borde förbättras. Genom att tex tillsammans åka ut och diskutera skötsel så kan den lokala förankringen blir bättre. Flera av kommunerna resonerar kring resurser och Gagnefs kommun frågar efter en tydlig prioritering av programmet där det framgår vilka punkter som kommer genomföras, dvs de med högst prioritering.

Även Bergvik Skog AB anser det viktigt att skyddade områden är attraktiva och tillgängliga för turism och friluftsliv. Vidare menar de att lättillgänglig information är viktigt liksom att stimulera och öka intresset för skog och mark.

Information och dess betydelse är även andra remissinstanser inne på (Naturskyddsföreningen, Dalarnas Botaniska Sällskap)

Friluftsförbundet framhåller att det vore bra med en koppling till kollektivtrafiken så att den når och anpassas efter de intressanta naturturism platser som finns i länet.

Länsstyrelsens naturvårdsenhet tycker att det är en intressant koppling, men ser inte att det direkt är vårt uppdrag eller mandat.

Dalarnas fåbodbrukarförening konstaterar att det framkommer av dokumentet att fåbodstigar, ängsmarker, betesmarker med mera ska skyddas och värnas men bör inte hela fåboden med helhet ingå?

Transtrands och Särna-Idre Sockenföreningar har inkommit med ett gemensamt remissvar. De har framförallt haft synpunkter på de delar som handlar om lokal delaktighet. Bland annat önskar de en ”aktiv utveckling av lokalt anpassade förvaltningslösningar med bättre lokal förankring, ökat lokalt inflytande och med större inslag av delegerad beslutsrätt”.

När det gäller delegerad beslutsrätt så har Länsstyrelsen inga sådana befogenheter. Den lokala förankringen och inflytande i naturvårdsarbetet är frågor som vi jobbar med och försöker förbättra.

Vidare önskar sockenföreningarna en tydligare beskrivning och analys från Länsstyrelsen kring hävdade marker och dess historiska hävd och tradition. Ett förtydligande har gjorts i programmet.

Länsstyrelsens rapportserie

Här listas Länsstyrelsens samtliga rapporter utgivna de senaste tio åren. Många av dessa finns som pdf-er på Länsstyrelsens webbplats: www.lansstyrelsen.se/dalarna/sv/publikationer.

Många rapporter finns även på Falu Stadsbibliotek. Rapporterna kan beställas från Länsstyrelsen, telefon 023-81 000 med reservation för att upplagan kan ha tagit slut.

- 2002:01** Alkoholsituationen och drog-förebyggande arbete i Dalarna 2001.
2002:02 Projektkatalog för EU-projekt 2000-2001 i Dalarnas län.
2002:03 Fiskbestånd, bottenfauna, och lavar i vattendrag på Fulufjället.
2002:04 Fulufjällets omland, reserapport Abruzzo.
2002:05 Årsrapport 2001 från Sociala enheten.
2002:06 Ej verkställda beslut och domar samt avslag, trots bedömt behov.
2002:07 Årsrapport om Lex Sarahs
2002:08 Boenkät.
2002:09 Epizotiplan 2002.
2002:10 Skallbaggsfaunan på Fulufjället.
2002:11 Det krävs mer än gummistövlar.
2002: 12 Falu gruva och tillhörande industrier - industrihistorisk kartläggning.
2002:13 Fågelfaunan på Fulufjället.
2002:14 Detaljhandeln i Dalarna - ett diskussionsunderlag för en regional detaljhandelspolicy.
2002:15 Detaljhandeln i Dalarna - erfarenheter av regional detaljhandelsplanering från Sverige och andra europeiska länder.
2002:16 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2001.
2002:17 Närsalter i Dalälven 1990-2000.
2002:18 Fjällförvaltningen.
2002:19 Projekt Servicedialogen.
2002:20 Fulufjällets omland. Etapp III. Slutrapport.
2002:21 Vägar i Dalarna – kulturhistorisk väginventering i Dalarnas län.
2002:22 Uppföljning av överloppsbyggnader i odlingslandskapet.
- 2003:01** Lägesrapport-Hessesjön
2003:02 LVU-ingripande i Dalarnas län.
2003:03 Sammanställning av enkätundersökning inom Individ- och familjeomsorgens verksamhetsområde.
2003:04 EU-projekt 2002 i Dalarnas län.
2003:05 Inventering av näringsläckage från små vattendrag i Dalarnas jordbruksområden.
2003:06 Veterinärappport.
2003:07 Skyddszoner längs diken och vattendrag i jordbrukslandskapet.
2003:08 Tillsyn över enskild verksamhet och entreprenader 2002.
2003:09 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län, Massa- och pappersindustri, träimpregnering och sågverk.
2003:10 Dalarnas miljömål, remissupplaga.
2003:11 Ej verkställda beslut och domar samt avslag, trots bedömt behov, enligt SoL.
2003:12 Uppföljning av Lex Sarah /socialtjänstlagen).
2003:13 Planering av boende för äldre.
2003:14 Inkomstprövning av rätten till äldre- och handkappsomsorg i Dalarnas län.
2003:15 Kemiska och biologiska effekter vid sodabehandling av försurade ytvatten i Dalarnas län.
2003:16 Ej verkställda beslut och domar samt avslag trots bedömt behov enligt LSS.
2003:17 Projekt utgångsdjur i Dalarna.
2003:18 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2002.
2003:19 Dalarnas miljömål.
2003:20 Tillämpning av fjärranalys i kulturmiljövården.
2003:21 Kommunernas planering för personer med psykiska funktionshinder i Dalarnas län.
2003:22 Beslut om och yttranden över Dalarnas miljömål
2003:23 Användning av fjärranalys och GIS vid tillämpning av EU:s ramdirektiv för vatten i Dalälvens avrinningsområde
2003:24 Provfiskade sjöar i Dalarnas län 2000 – 2002 – Biologisk uppföljning av kalkade vatten.
2003:25 Provfiskade vattendrag i Dalarnas län 2000 – 2002 – Biologisk uppföljning av kalkade vatten.
2003:26 Analys av skogarna i Dalarnas och Gävleborgs län.
- 2003:27 Utvärdering av metod för övervakning av skogsbiotoper.
2003:28 Ledningstillsyn i fem kommuner.
2003:29 Kartläggning av äldreomsorgen.
2003:30 Växtnäringsflöden till och från jordbruket ur ett historiskt perspektiv, 1900 – 2002, i Dalarna.
- 2004:01** Förstärkta näringslivsinsatser och en dörr in i Dalarnas kommuner.
2004:02 EU-projekt 2003 i Dalarnas län. Projekt som delfinansierats med EU-medel under 2003 från Mål 1 Södra Skogslänsregionen och Mål 2 Norra Regionen.
2004:03 Hedersrelaterat våld, en kartläggning i Dalarna.
2004:04 Ej verkställda domar och beslut.
2004:05 Kommersiellt Utvecklingsprogram för Dalarna 2004-2007.
2004:06 Kommunens insatser för personer med psykiska funktionshinder i Smedjebackens kommun i Dalarna.
2004:07 Surstötter i norra Dalarna 1994-2002.
2004:08 Inventering av sandödlor i Dalarnas län.
2004:09 Sammanställning av beviljade projekt 2003.
2004:10 Lenåsen.
2004:11 Måltidssituationen .
2004:12 Tillsyn över enskild verksamhet och entreprenader 2003.
2004:13 Deluppföljning av länssamordnarfunktionen för det alkohol- och drogförebyggande arbetet.
2004:14 Klagomålshantering.
2004:15 Lex Sarah... Det har jag hört tals om.
2004:16 Tillsynsrapport 2004.
2004:17 Alkohol- och drogförebyggare i den lokala praktiken
2004:18 Den kommunala alkohol- och drogförebyggande arbetet – intervjuer med länets kommunalråd.
2004:19 LVU-ingripanden i Dalarnas län – Sammanställning åren 2000 – 2003.

2004:20 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län, Industriområden längs Runns norra strand.
2004:21 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2003.
2004:22 Ämnestransporter i Dalälven 1990-2003.
2004:23 Avloppsreningsverk i Dalarna.
2004:24 Program för regional uppföljning av miljömål och åtgärder i Dalarna 2004-2006.
2004:25 Regional risk- och sårbarhetsanalys för Dalarnas län 2004.
2004:26 Uppföljning av mikrostöd beviljade under åren 1997-1999.

2005:01 Brand i Fulufjällets nationalpark.
2005:02 Individuell plan enligt LSS.
2005:03 Sammanställning av beviljade projekt 2004
2005:04 Vem ser barnet? En granskning av 100 familjehemsplacerade barn åren 2002-2003.
2005:05 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län, Kemiindustriområdet – kemtvättar.
2005:06 Länsstyrelsens årsredovisning.
2005:07 Rättviksheden Inventering av naturvärden inom Enån - Gärdöfältet – Ockrandalgången.
2005:08 Domar och beslut.
2005:09 Vem ser barnet?
2005:10 Trädgränsen i Dalafjällen.
2005:11 Lex Sarah 2005.
2005:12 Näringslivsklimat och entreprenörskap – en jämförande studie mellan Värmlands, Dalarnas och Gävleborgs län.
2005:13 Regional förvaltningsplan för stora rovdjur i Dalarnas län.
2005:14 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – Gruvindustri
2005:15 Personligt ombud i mellansverige/myndighetseffekter.
2005:16 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2004.
2005:17 Delårsrapport.
2005:18 Näringslivsstrukturen på Dalarnas Landsbygd.
2005:19 Metallhalter i dricksvatten från borrade brunnar i Dalarnas län.
2005:20 Personligt ombud i Mellansverige - klienters uppfattningar av de stöd de fått.
2005:21 Fisk- och kräftodlingsverksamhet i Dalarnas län – nulägesbeskrivning 2004.
2005:22 Tillsyn över enskild verksamhet och entreprenader.
2005:23 Efterbehandling av gruvavfall i Falun.

2005:24 EnergiIntelligent Dalarna, regionalt energiprogram.
2005: 25 Personligt ombud i Mellansverige- ombuden och deras arbete.

2006:01 Uppföljning och utvärdering av Dalarnas landsbygdspprogram 1997-2002.
2006:02 Strategi för formellt skydd av skog i Dalarnas län.
2006:03 Sammanställning av beviljade projekt 2002-2005 . Projektmedel för alkohol- och narkotikaförebyggande insatser.
2006:04 Delaktigt i hemtjänsten.
2006:05 Verksamhetsplan 2006-2008.
2006:06 Årsredovisning 2005.
2006:07 Landsbygdspprogram för Dalarna.
2006:08 Rotogräsgruppen 2003-2005.
2006:09 Ej verkställda domar och beslut
2006:10 Särskilt boende för personer med demenssjukdom.
2006:11 Epizootiberedskap, uppdaterad 2006:12 EnergiIntelligent Dalarna.
2006:13 Samrådsredogörelse och beslut, EnergiIntelligent Dalarna.
2006:14 Risk- och sårbarhetsanalys 2005.
2006:15 Personligt ombud i Mellansverige Vägledning inför framtiden.
2006:16 Alla visste om det men alla visste olika. Konsekvenser för enskilda när särskilda boenden avvecklas. Regiontillsyn i fem län.
2006:17 Bostadsmarknadsläget i Dalarna 2006-2007.
2006:18 Designåret 2005 i Dalarna – slutrapport.
2006:19 Ekomat – slutrapport.
2006:20 Anmälningsplikten Lex Sarah
2006:21 Statens nya geografi.
2006:22 Dalarnas Naturminnen.
2006:23 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2005.
2006:24 Individuell plan enligt LSS.
2006:25 Delårsrapport.
2006:26 Dokumetation 2006 års regionala energiseminarium.
2006:27 Grundvatten och dricksvattenförsörjning – en beskrivning av förhållandena i Dalarnas län 2006.
2006:28 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län. Tillståndspliktiga anläggningar i drift.
2006:29 Gruvstugor.
2006:30 Kartläggning av öppenvården gällande missbruk i Dalarnas län.
2006:31 Slitage på leder.
2006:32 Anhörigstödet i Dalarna, lägesrapport 2006.

2006:33 Kartläggning av den öppna Missbrukar- och beroendevården i Dalarnas län.
2006:34 Vattnets näringsgrad i Nedre Milsbosjön under de senaste årtusendena.
2006:35 Vedskalbaggar i Gåsbergets och Trollmosseskogens naturreservat, Ore socken, Rättviks kommun.
2006:36 Bottenfauna i Dalarna juni 2005.
2006:37 Dalarnas miljömål 2007–2010. Remissversion.
2006:38 Satellitdata för övervakning av våtmarker.
2006:39 Inventering av vattensalamandrar i Dalarnas län 2006.
2007:01 Miljömålen i skolan – en handledning för lärare i Dalarna.
2007:02 Regional risk och sårbarhetsanalys 2006.
2007:03 Verksamhetsplan för Länsstyrelsen Dalarna 2007-2009.
2007:04 Årsredovisning 2006 för Länsstyrelsen Dalarna.
2007:05 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län, Gruvindustri – etapp 2.
2007:06 Luftkvalitet i Dalarnas större tätorter under perioden 2006.
2007:07 Dalarnas miljömål 2007–2010.
2007:08 Samrådsredogörelse och beslut till Dalarnas miljömål 2007–2010.
2007:09 Fjärranalyser i kulturmiljövärden.
2007:10 Ej verkställda domar och beslut 2006.
2007:11 Vattenkemiska effekter av 10 års våtmarkskalkning i Skidbägsbäcken.
2007:12 Bostadsmarknadsenkät 2007-08.
2007:13 Kartläggning av farliga kemikalier.
2007:14 Metaller, uran och radon i vatten från dricksvattenbrunnar.
2007:15 Fäbodbete & Rovdjur i Dalarna.
2007:16 Anmälningskyldigheten En sammanställning av Lex Sarahanmälningar i kommunal och enskild verksamhet i Dalarnas län.
2007:17 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län. Primära och sekundära metallverk, metallgjutier och ytbehandling av metall.
2007:18 Redovisning av hur kommunerna i Dalarna använder sig av sina korttidsplatser.
2007:19 Delårsrapport 2006-06-30.
2007:20 Vindområden i Dalarnas län – Redovisning inför Energimyndighetens

- ställningstagande om riksintresse-områden för vindkraft 2007.
- 2007:21 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2006.
- 2007:22 Bioenergipotentialet i Dalarnas län.
- 2007:23 Dokumentation av 2007 års energiseminarium.
- 2007:24 Inventering av förorenade områden – kemiindustrisektorn
- 2007:25 Tillsyn över enskild verksamhet
- 2007:26 Verksamhetstillsyn inom socialtjänsten i Hedemora kommun 2007.
- 2007:27 Verksamhetstillsyn inom socialtjänsten i Rättviks kommun 2007.
- 2007:28 Regionala landskapsstrategier i Dalarnas län.
- 2008:01** Regional risk och sårbarhetsanalys.
- 2008:02 Verksamhetsplan 2008-2019.
- 2008:03 Årsredovisning 2007 för Länsstyrelsen Dalarna.
- 2008:04 Milsbosjöarna - ett pilotprojekt inför arbetet med åtgärdsprogram inom EU:s Ramdirektiv för vatten.
- 2008:05 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – verkstadsindustrin.
- 2008:06 Naturbeteskött.
- 2008:07 Förstudie ångar.
- 2008:08 Förstudie fåbodar.
- 2008:09 Design för företag i Dalarna.
- 2008:10 Bostadsmarknadsenkät 2008-09.
- 2008:11 Stormusselinventering
- 2008:12 Fåbodbruk ur ett brukarperspektiv.
- 2008:13 Organiska miljögifter i grundvatten.
- 2008:14 Inventering av förorenade områden i Dalarna län — Nedlagda kommunala deponier.
- 2008:15 Vattenvegetation i Dalarnas sjöar; Inventeringar år 2005 och 2006.
- 2008:16 Uppdrag barn i Dalarnas län.
- 2008:17 Identifiering av riskområden för fosforförluster i ett jordbruksdominerat avrinningsområde i Dalarna.
- 2008:18 Inventering av vildbin i Dalarna
- 2008:19 Inventering av steklar i sandtallskog.
- 2008:20 Inventeringsmetodik för klipplavar.
- 2008:21 Kommunernas beredskap för personer med utländsk bakgrund inom äldreomsorgen.
- 2008:22 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2007.
- 2009:01** Metod för kemikaliekontroll inom ramen för miljö kvalitetsmålet Giffri miljö.
- 2009:02 Verksamhetstillsyn inom socialtjänsten i Leksand kommun 2008.
- 2009:03 Bibaggen i Dalarna.
- 2009:04 Vattenvårdsplan för Dalälvens avrinningsområden.
- 2009:05 Verksamhetsplan.
- 2009:06 Årsredovisning 2008 för Länsstyrelsen Dalarna.
- 2009:07 Verksamhetstillsyn Personer med demenssjukdom i ordinärt boende.
- 2009:08 När lanthandeln stänger.
- 2009:09 Laserskanning från flyg och fornlämningar i skog.
- 2009:10 Bostadsmarknadsenkät 2009-10.
- 2009:11 Tillsyn över energihushållning - Erfarenheter från Dalarna.
- 2009:12 Inventering av förorenade områden, grafiska industrin.
- 2009:13 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – sammanfattningsrapport.
- 2009:14 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2008.
- 2009:15 Anmälningsskyldigheten. Sammanställning 2008.
- 2009:16 Rosa Kampanjen. Mot illegal alkoholhantering.
- 2009:17 Program för uppföljning av Dalarnas miljömål 2009-2011.
- 2009:18 Insekter på brandfält.
- 2009:19 Styrelse: Länsförsök Dalarna 09 – Slutrapport.
- 2009:20 Vattenuttag för snökanoner i Dalarnas län.
- 2009:21 Serviceuppdragen.
- 2009:22 Organiska miljögifter.
- 2009:23 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – Avfallssektorn.
- 2009:24 Övervakning av vedlevande insekter i Granåsens värdetrakt.
- 2009:25 Risk- och sårbarhetsanalys 2009.
- 2009:26 Länsstyrelsernas bevakningsuppdrag/betaljtjänster.
- 2009:27 Länsamverkansprojekt – verksamhetsavfall 2008.
- 2010:01** Dalarnas regionala serviceprogram 2010-2013.
- 2010:02 Vindkraft kring Siljan?
- 2010:03 Verksamhetsplan 2010.
- 2010:04 Mer träd på myrar de senaste 20 åren.
- 2010:05 Verifiering av kemisk status Badelundaåsen inom Borlänge, Sätters och Hedemora kommun.
- 2010:06 Verifiering av kemisk status Badelundaåsen inom Avesta kommun.
- 2010:07 Årsredovisning 2009.
- 2010:08 Metallpåverkade sjöar och vattendrag i Dalarna. Konsekvenser av en tusenårig gruvhistoria.
- 2010:09 Kartläggning av farliga kemikalier – tillsynsprojekt.
- 2010:10 Bostadsmarknaden i Dalarna 2010.
- 2010:11 Kartläggning av SFI i Dalarna – och en kvalitativ studie.
- 2010:12 Metaller i fisk i Dalälvens sjöar.
- 2010:13 Växtplanktonsamhällen i Dalälvens sjöar.
- 2010:14 Fisk i Dalälvens sjöar.
- 2010:15 Saxdalen. Miljöanalys av ett historiskt gruvområde samt konsekvenser av en efterbehandling.
- 2010:16 Utvärdering av biologiska bedömningsgrunder för sjöar.
- 2010:17 Uppföljning av regionalt företagsstöd med slutligt beslut år 2004.
- 2010:18 Långsiktig strategisk plan för omarrondering i Dalarnas län.
- 2010:19 Långsiktig strategisk plan för omarrondering i Dalarnas län – projektrapport.
- 2010:20 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2009.
- 2010:21 Mjukbottenfaunan i Dalälvens sjöar – struktur och funktion.
- 2010:22 Intervjuer med ängsbrukare.
- 2010:23 Bevakning av grundläggande betaltjänster.
- 2010:24 Regional risk- och sårbarhetsanalys 2010.
- 2010:25 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – industri-deponier.
- 2010:26 Klimatanpassningsstrategi 2020.
- 2010:27 Biotopkartering av rinnande vatten. Beskrivning och jämförande analys av metoder i Dalarna, Jönköping och Västernorrland.
- 2011:01** Malingsbo-Klotens framtid. Utredning om natur- och friluftsvärden.
- 2011:02 Främmande musslor i Kärtyllasjön i Dalarna 2010.
- 2011:03 Kartering av brandfält från satellitdata. Koncept för årlig kartering.
- 2011:04 Verksamhetsplan 2011.
- 2011:05 Klimatanpassningsstrategi 2020. Prioriterade sektorer i Dalarnas län.
- 2011:06 Utveckling av metoder för mätning av ljudnivåer i fjällen.
- 2011:07 År Dalarna jämställt? Lägesrapport 2011.
- 2011:08 Årsredovisning 2010.
- 2011:09 Strategi för hållbar turistutveckling i Fulufjällsområdet.
- 2011:10 Sustainable Tourism Development Strategy.

- 2011:11 Elfenbenslaven i Sverige.
- 2011:12 Jättesköldlav.
- 2011:13 Strategi Miljögifter 2011-2012, Problembild för Dalarnas län.
- 2011:14 Kommunala energi- och klimatstrategier.
- 2011:15 Vindkraftsunderlag för Dalarnas klimat- och energistrategi.
- 2011:16 Bostadsmarknaden i Dalarna 2011
- 2011:17 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2010
- 2011:18 Inventering av förorenade områden – Nedlagda kommunala deponier i fem kommuner
- 2011:19 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – Förorenade sediment
- 2011:20 Närvärme - en resurs i energiomställningen.
- 2011:21 Gemensamma dataunderlag i Vanån.
- 2011:22 Inventering av kungsörn i riksintresseområden för vindkraft i Rättvik, Mora och Orsa.
- 2011:23 Historiska våtmarker i odlingslandskapet.
- 2011:24 Effektiva miljömålsåtgärder. En utvärdering i fyra län.
- 2011:25 Genetiska studier av öring från Lurån och Sångåns vattensystem.
- 2011:26 Provfiske inom Dalarnas fjällreservat och nationalparker år 2009 - en resultatsammanställning.
- 2011:27 Bevakning av grundläggande betaltjänster.
- 2011:28 Underlag för gränshandel och köpcentrum i Sälen.
- 2011:29 Plan för tillsynsvägledning enligt miljöbalken 2012-2014.
- 2011:30 Regional risk- och sårbarhetsanalys för Dalarnas län 2011.
- 2011:31 Kommunala etableringsinsatser för vissa nyanlända i Dalarna:
- SFI, samhällsorientering och andra yrkesförberedande insatser.
- 2012:01** Miljökvalitetsnormer och luftkvaliteten i Dalarna
- 2012:02 Vattenförsörjningsplan Dalarnas län.
- 2012:03 Materialförsörjningsplan - Dalarnas län.
- 2012:04 Fladdermusfaunan i Dalarna - Sammanställning av inventeringar åren 2008-2010
- 2012:05 Potentialer för solenergi i Dalarna
- 2012:06 Hur går miljöarbetet regionalt och lokalt? – delprojekt i fördjupad utvärdering av Sveriges miljömål 2012. Länsstyrelserna och RUS
- 2012:07 Årsredovisning 2011
- 2012:08 Kransalger i Dalarna
- 2012:09 Skyddsvärda träd i Dalarna
- 2012:10 Ängssvampar i Dalarna
- 2012:11 Betaltjänster – bredband och ny teknik
- 2012:12 Åtgärdsplan för flottledsrensade vattendrag i Dalarnas län
- 2012:13 Utvärdering av företagsstöd, Regional konkurrenskraft och sysselsättning i Norra Mellansverige
- 2012:14 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2011
- 2012:15 Bostadsmarknaden i Dalarna 2012
- 2012:16 Vedinsekter på död tall och brandfält i Dalarna 2011 - en inventering av ÅGP-arter på nydöd tall, äldre tallved och i bränd skog
- 2012:17 Grundvattenundersökningar i Dalarna 2010-2011
- 2012:18 Plan för tillsynsvägledning enligt miljöbalken
- 2012:19 Bevakning av grundläggande betaltjänster
Länsstyrelsernas årsrapport 2012
- 2012:20 Energi- och klimatstrategi för Dalarna.
- 2012:21 Växtplankton i 33 sjöar i Västmanlands, Stockholms och Dalarnas län 2011
- Klassificering av ekologisk status
- 2012:22 Regional risk- och sårbarhetsanalys för Dalarnas län 2012
- 2013:01** Raggbocken, hotad skalbagge i Dalarna, Åtgärdsprogram i fyra skogslandskap
- 2013:02 Årsredovisning 2012
Länsstyrelsen i Dalarnas län
- 2013:03 Underlag för potentialberäkningar av förnybar energi.
- 2013:04 Energihushållning i VA-sektorn
Ett gemensamt samverkansarbete för alla VA-huvudmän i Dalarna
- 2013:05 Trygghetens värde – sociala risker ur ett ekonomiskt perspektiv
- 2013:06 Fakta om småkryp i Dalarnas vattendrag
- 2013:07 Fältgentiana i Dalarna
Lägesrapport om en av våra ovanligaste växter
- 2013:08 Jordbrukets klimatpåverkan – globala utsläpp och lokala åtgärder
- 2013:09 Levande vatten
Förslag för att minska negativa effekter från kraftverk och dammar i Vanåns avrinningsområde.
- 2013:10 Djurägares erfarenheter av rovdjursavvisande stängsel
- 2013:11 Dalarnas miljömål, Miljömål 2013
- 2013:13 Dalarnas miljömål
Åtgärdsprogram 2013-2016

Ett program för att förvalta och använda naturskyddade områden i Dalarnas län

Värna Vårda Visa är i grunden ett nationellt program för hur arbetet med att förvalta och använda naturskyddade områden ska prioriteras. Det här är Länsstyrelsen Dalarnas regionala program som framför allt gäller förvaltningen av Länsstyrelsens egna skyddade områden. Det omfattar även de statliga fjällederna utanför skyddade områden (Sälenringen och Kungsleden) och länets två naturum (naturum Fulufjället och naturum Dalarna). Programmet är indelat i Planer och förutsättningar, Friluftsliv och turism, Information, Skötsel av naturtyper och arter samt Uppföljning och utvärdering. För varje huvudrubrik beskrivs Länsstyrelsens långsiktiga inriktning och mål. Totalt finns 45 konkreta åtgärder som ska kunna genomföras under programperioden 2013–2017.

Värna Vårda Visa Dalarna går hand i hand med de målsättningar och åtgärder som finns i det nationella programmet Värna Vårda Visa – ett program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015 (NV rapport 5410, 2004).

För din QR-läsare över den här koden, så hamnar du på vår webb med fler intressanta rapporter.

